

ऽनरारामस्तथानजप्रोतिरेव यः । स योगी ब्रह्मनिर्वाणं
ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति” गीता । “हिमक्षिप्तप्रकाशानि
जप्रोतिधीव सुखानि वः” “स हि देवः परं जप्रोति-
स्तमःपारे प्रतिष्ठितम्” कुमा० । जप्रोतिःसारः जप्रोति
स्त्वत्त्वम् जप्रोतिःसिद्धान्तः ।

जप्रोतीरथ पु जप्रोतिषां स्वर्यादीनां रथ इवाधारत्वात् ।
ध्रुवनक्षत्रे त्रिका० तदाधारतयैव जप्रोतिश्चक्रस्य सम-
वस्थानात् तस्य तद्रथत्वम् ।

जप्रोत्स्ना स्त्री जप्रोतिरस्वस्थाम् न उपधालोपश्च । १कौसु-
द्याम् चन्द्रकिरणे अमरः २रेणुकानामगन्धद्रव्ये
रत्नमा० । श्रुग्यां “प्रभा प्रसादशीलत्वात् जप्रोत्स्ना
चन्द्रार्कमालिनी” देवी० पु० ४५ अ० । “रौद्रायै
नमो नित्यायै गौथ्यै धात्र्यै नमो नमः । जप्रोत्स्नायै
चेन्दुहृदिपिण्यै सुखायै सततं नमः” देवीमा० । ततः सत्वर्थं
अण् जप्रोत्स्ना तद्युक्ते त्रि० स्त्रियां ङीप् जप्रोत्स्नी ।

जप्रोत्स्नाकाली स्त्री सोमस्य कन्यायां वरुणात्मजपुष्कर-
पत्न्याम् “एषोऽस्य पुत्रोऽभिमतः पुष्करः पुष्करेक्षणः ।
रूपवान् दर्शनीयश्च सोमपुत्रो वृतः पतिः । जप्रोत्स्ना-
कालीति यामाञ्जद्वितीयां रूपतः श्रियम्” भा० उ० ६७ अ०
जप्रोत्स्नादि पु० सत्वर्थं अण्प्रत्ययप्रकृतिभूते पा० ग० स्त०
पठिते शब्दगणे स च गणः “जप्रोत्स्ना तमिस्रा कुण्डल
कुलप विसर्ग विपादिका” ।

जप्रोत्स्नाप्रिय ङस्त्री जप्रोत्स्ना प्रियास्य । अकोरे स्त्रियां
जातित्त्वे ऽपि योपधत्वात् टाप् ।

जप्रोत्स्नावृक्ष पु० जप्रोत्स्नाया दीपप्रकाशस्थाधारः वृक्षः ।
दीपाधारे (पिण्डसुच) त्रिका० ।

जप्रोत्स्नी स्त्री जप्रोत्स्नाऽस्यस्य अण् संज्ञापूर्वकद्वन्द्वेरनि-
त्यत्वात् न द्विः ङीप् । १जप्रोत्स्नायुक्तरालौ (किङ्गा)
२पटोलिकायाश्च अमरः । २रेणुकानामगन्धद्रव्ये शब्दच० ।
स्वार्थे क । जप्रोत्स्निका तत्त्वार्थे ।

जप्रोतिषिक त्रि० जप्रोतिषसधीते वेद वा उक्थादि० ठक् ।
१जप्रोतिषशास्त्राभिज्ञे २तदध्योतरि च अमरः ।

जप्रोत्स्ना त्रि० जप्रोत्स्ना अस्त्वस्य अण् । १जप्रोत्स्नायुक्ते
स्त्रियां ङीप् सा च २चन्द्रिकायुक्तरालौ रायसकुटः ।

जि अभिभवे स्वा० पर० षक० अन्दिट् । ज्रयति अज्रधीत् ।
जिजाय जिज्रयत् “आ भानुना पार्श्वानि ज्रयांसि
महस्तोदस्य धृषता ततस्य” ऋ० ६।६६। “जिगादुपज-
यति सोरधीच्यं पदं यदस्य मत्तथा अजीजनन्” ६।७।१५।

ज्री वयोहानौ वा चुरा० उभ० पक्षे क्त्वा० पा० प० अक०
अन्दिट् । जाययति ते जिजायति अजिज्रयत् त अज्रधीत् ।
ज्वर रोगे स्वा० पर० अक० सेट् । ज्वरति अज्वारीत् ।
मित् । ज्वरयति ते ।

ज्वर पु० ज्वर+भावे घ । खनामख्याते रोगभेदे । ज्वरस्योद्भव
निदानादि भावप्र० उक्तं यथा ।

“दक्षापमानसंक्रुद्धरुद्भिःश्वाससम्भवः । ज्वरोऽपथा
पृथग्द्वन्द्वसङ्घातागन्तुजः स्रुतः । अस्यायमर्थः । दक्ष-
कर्त्तको योऽपमानस्तेन संक्रुद्धो यो रुद्धस्य यो निः-
श्वासस्तस्मात्सम्भव जल्पतिर्यस्य स ज्वरः । क्रुद्धरुद्भिः-
श्वाससम्भूतत्वेन ज्वरः स्वभावात्पैत्तिक इति बोध्यते ।
यत उक्तं चरकेण, क्रोधात्पित्तमित्यादि तेन सर्वज्वरेषु
पित्तोपशमकारिणी चिकित्सा कर्तव्या अतएव वाग्भटः
“उष्णा पित्तादृते नास्ति ज्वरो नाख्युष्णया विना ।
तस्मात्पित्तविरुद्धानि त्यजेत्पित्ताधिकेऽधिकम्” रुद्र-
सम्भूतत्वेन ज्वरस्य देवतात्मकत्वात् पूजाह्वं चोपदर्शि-
तम् अतएव वैदेहः “ज्वरः संपूजनैर्वापि सह-
सैषोपशाम्यतीति” । मूर्तिरथस्योक्ता सुश्रुतेन “रुद्र-
कोपाग्निःसंभूतः सर्वभूतप्रतापनः । त्रिपाङ्गुप्रहरणस्त्रि-
शिराः सुसहोदरः । वैद्यान्नचर्मवसनः कपिलो साल्य-
विग्रहः । पिङ्गोक्षयो हृस्वजङ्घो बीभत्सो बलवान्म-
हान् । पुरुषो लोकनाशार्थमसौ ज्वर इति स्थितः ।
तैस्तैर्नामभिरन्येषां सत्वानां परिकीर्त्यते । जन्मादौ
निघने चैव प्रायोविशति देहिनाम् । ऋते देवमनुष्याभ्यां
नान्यो विषहते हि तम्” तस्य ज्वरस्य संख्यारूपां संपा-
प्रिणाह ज्वरोऽपथेति । अथत्वं विदुषोति पृथगिति
वातिकः पैत्तिकः स्रैग्गिकश्चैति त्रयः । इन्द्रजाश्च त्रयः
वातपैत्तिकः वातस्रैग्गिकः पित्तस्रैग्गिकश्चेति । सङ्घातजः
सन्निपातिक एकः । “द्वुल्लव्यकोल्लव्यैः षट् स्युहीनमध्या-
धिकैश्च षट् । समश्चैको विकारास्ते सन्निपातास्त्रयोदश”
इति चरके त्रयोदश सन्निपाता उक्तास्ते यथा ।
वातोल्लव्यः पित्तोल्लव्यः । कफोल्लव्यः । वातपित्तो-
ल्लव्यः । वातस्रैग्गोल्लव्यः पित्तस्रैग्गोल्लव्यः । एवं षट् ।
अधिकवातो मध्यपित्तो हीनकफः । अधिकवातो मध्य-
कफो हीनपित्तः । अधिककफो मध्यपित्तो हीनवातश्चेति
षट् । त्रुल्लव्य एकः एवं त्रयोदश । अत्र तु विदोष-
जत्वेन सास्यात्साङ्घिपातिक एक एव गणितः । आगन्तुज
इति । अत्रागन्तुशब्देनाभिधातादयो ज्ञेयव उच्यन्ते ।